

Особливості конституційно-правового статусу суддів Конституційного Суду України

В. Кравчук

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Автор аналізує вітчизняне конституційне законодавство про судоустрій і статус суддів, узагальнює основні наукові підходи до розуміння категорії «конституційно-правовий статус суддів Конституційного Суду України» та розглядає основні структурні елементи конституційно-правового статусу суддів Конституційного Суду України.

Ключові слова: конституційно-правовий статус, конституційно-правовий статус суддів, правовий статус суддів, суд, суддя.

Дослідження природи судової влади тривалий час є предметом вивчення не лише представників юридичної науки, а й практичних працівників судових органів. Особливого значення в цьому контексті набуває питання конституційно-правового статусу суддів Конституційного Суду України. Нині, коли перед суспільством і державою стоять невідкладні завдання побудови правової держави, задекларованої у статті 1 Конституції України, першочерговою є проблема оновлення чинного законодавства, надання йому реального, а не декларативного характеру. Вирішенню цієї проблеми значною мірою сприяють теоретичні розробки та надбання, котрі набувають нових імпульсів у законодавстві. Це також стосується і проблем конституційно-правового статусу суддів Конституційного Суду України.

З розвитком вітчизняної науки конституційного права стає очевидним, що при розгляді питання про роль і місце суддів Конституційного Суду України у судовій владі недостатньо обмежуватися лише аналізом вимог, які висуваються до них, принципів їхньої діяльності, їхніх функцій, прав та обов'язків, а також гарантій діяльності. Необхідно залучати до цього аналізу й інші, закріплені Конституцією та законами України елементи. Це, насамперед, правосуб'єктність суддів Конституційного Суду України, присяга суддів Конституційного Суду України, зупинення повноважень і звільнення з посади судді Конституційного Суду України, підстави та порядок притягнення суддів Конституційного Суду України до юридичної відповідальності тощо. Тобто предметом дослідження науки конституційного права має бути комплексний правовий інститут — конституційно-правовий статус судді Конституційного Суду України. Без перебільшення можна стверджувати, що саме категорія «конституційно-правовий статус», отримавши широке визнання, є важливим науковим інструментом визначення місця та ролі судді Конституційного Суду України не лише в судовій системі, а й у суспільстві та державі.

Статус судді є, з одного боку, одним із ключових питань при визначенні його місця і ролі в судовій владі, а з іншого — досить структурованим інститутом, що й зумовлює певну складність його розгляду.

Традиційно в юридичній літературі статус суддів розглядається як визначені законом правові засади, що регламентують принципи та гарантії діяльності суддів, їхні повноваження й обов'язки, порядок обрання (призначення) на посаду, зупинення повноважень і звільнення з посади, підстави притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності, заходи їх державного та соціального захисту¹.

Виявлення структурних елементів конституційно-правового статусу суддів Конституційного Суду України є необхідним для більш повного аналізу означеної категорії. Досліджуючи різноманітні підходи до критеріїв структуризації, можна підкреслити, що найпоширенішою в літературі є виокремлення таких елементів конституційно-правового статусу суддів: правосуб'єктність суддів, права й обов'язки суддів, функції суддів, відповідальність суддів, гарантії діяльності суддів². О. Скрипнюк, крім зазначених елементів, до структури конституційно-правового статусу судді відносить принципи діяльності та професійний статус суддів³. Слід зазначити, що цей перелік не є вичерпним, допустиме виокремлення й інших структурних елементів конституційно-правового статусу судді (наприклад: вимоги, які пред'являються до суддів, порядок обрання (призначення) на посаду судді, присяга судді, зупинення повноважень і звільнення з посади судді, заходи державного та соціального захисту суддів).

Що стосується вимог до суддів Конституційного Суду України, то згідно з частиною третьою статті 148 Конституції України суддею Конституційного Суду України може бути громадянин України, який на день призначення досяг сорока років, має вищу юридичну освіту і стаж роботи за фахом не менш як десять років, проживає в Україні протягом останніх двадцяти років та володіє державною мовою. Схоже положення міститься і в частині другій статті 16 Закону України «Про Конституційний Суд України», однак із уточненням «стаж практичної, наукової або педагогічної роботи за фахом не менше десяти років»⁴.

Обіймаючи посаду судді Конституційного Суду України, громадянин України, відповідно до набутого правового статусу, наділяється правами й обов'язками, які є запорукою успішної реалізації функцій, що покладаються на суддів. Вони виникають від часу набуття особою статусу судді та припиняються з припиненням цього статусу.

Закон України «Про Конституційний Суд України» надає право судді Конституційного Суду України витребувати від Верховної Ради України, Президента України, Прем'єр-міністра України, Генерального прокурора України, суддів, органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, посадових осіб, підприємств, установ, організацій усіх форм власності, політичних партій та інших об'єднань громадян, окре-

¹ Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. — К. : Укр. енцикл., 1998. — Т. 5 : П–С. — 2003. — С. 628.

² Федоренко В. Л. Конституційно-правовий статус суддів судів загальної юрисдикції / В. Л. Федоренко // Часопис Київського університету права. — 2005. — № 3. — С. 67.

³ Скрипнюк О. В. Курс сучасного конституційного права України: академічне видання / О. В. Скрипнюк. — Х. : Право, 2009. — С. 385.

⁴ Про Конституційний Суд України : Закон України від 16 жовтня 1996 року № 422/96-ВР, з наступними змінами та доповненнями // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 49. — Ст. 272.

мих громадян необхідні документи, матеріали й іншу інформацію з питань, що готуються до розгляду Колегією суддів Конституційного Суду України, Конституційним Судом України. Крім цього, суддя Конституційного Суду України має право публічно висловлювати свою думку з питань, що стосуються провадження у Конституційному Суді України лише щодо тих справ, у яких Конституційним Судом України прийнято рішення чи дано висновок¹.

Права й обов'язки судді Конституційного Суду України разом утворюють таку категорію, як повноваження судді Конституційного Суду України, тобто сукупність нормативно визначених прав та обов'язків судді Конституційного Суду України, що встановлюються для здійснення покладених на нього функцій. Як справедливо зазначається в літературі, повноваження суддів Конституційного Суду України можна класифікувати на предметні та функціональні. Предметні повноваження розрізняються за об'єктами здійснення конституційного правосуддя — повноваження суддів Конституційного Суду України щодо розгляду конституційних подань і повноваження суддів Конституційного Суду України щодо розгляду конституційних звернень. Функціональні повноваження суддів Конституційного Суду України передбачають можливість застосування широкого кола процесуальних дій та організаційних заходів, спрямованих на реалізацію предметних повноважень суддів Конституційного Суду України².

Ще одним елементом конституційно-правового статусу судді Конституційного Суду України є функції. Під функціями суддів Конституційного Суду України слід розуміти основні напрями, види та форми їхньої діяльності щодо здійснення конституційного судочинства.

Одним із елементів конституційно-правового статусу суддів Конституційного Суду України є їх юридична відповідальність як вид соціальної відповідальності, сутність якої полягає в застосуванні до суддів Конституційного Суду України, які порушили вимоги законодавства та присягу, передбачених законом санкцій, що забезпечуються у примусовому порядку державою. На суддів Конституційного Суду України поширюється спеціальна дисциплінарна відповідальність, зумовлена їхнім професійним конституційно-правовим статусом.

Важливою складовою конституційно-правового статусу суддів Конституційного Суду України є гарантії їх діяльності, що зрештою і визначають реальний конституційно-правовий статус судді Конституційного Суду України. Під гарантіями діяльності суддів Конституційного Суду України слід розуміти сукупність загальних та спеціальних способів і засобів реалізації прав та обов'язків суддів Конституційного Суду України.

Підсумовуючи викладене, можна запропонувати таку дефініцію поняття «конституційно-правовий статус суддів Конституційного Суду України»: це система закріплених Конституцією та іншими законами України принципів і норм конституційного права, які визначають юридичне та фактичне становище судді Конституційного Суду України у суспільстві й державі. Базовими елементами

¹ Про Конституційний Суд України : Закон України від 16 жовтня 1996 року № 422/96-ВР, з наступними змінами та доповненнями // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 49. — Ст. 272.

² Скрипнюк О. В. Курс сучасного конституційного права України: академічне видання / О. В. Скрипнюк. — Х. : Право, 2009. — С. 68.

конституційно-правового статусу суддів Конституційного Суду України є: вимоги, які висуваються до суддів, принципи діяльності суддів, функції суддів, конституційна правосуб'єктність суддів, права й обов'язки суддів; професійний статус суддів, гарантії діяльності суддів, порядок обрання (призначення) на посаду судді, зупинення повноважень і звільнення з посади судді, підстави та порядок притягнення суддів до юридичної відповідальності, заходи державного і соціального захисту суддів.

Кравчук В. Особенности конституционно-правового статуса судей Конституционного Суда Украины. Автор анализирует отечественное конституционное законодательство о судоустройстве и статусе судей, обобщает основные научные подходы к пониманию категории «конституционно-правовой статус судей Конституционного Суда Украины» и рассматривает основные структурные элементы конституционно-правового статуса судей Конституционного Суда Украины.

Ключевые слова: конституционно-правовой статус, конституционно-правовой статус судей, правовой статус судей, суд, судья.

Kravchuk V. Features of constitutional and legal status of judges of the Constitutional Court of Ukraine. The author analyzes domestic constitutional legislation on judiciary and status of judges, summarizes the main scientific approaches to understanding the category of «constitutional and legal status of the judges of the Constitutional Court of Ukraine» and examines main structural elements of the constitutional and legal status of the judges of the Constitutional Court of Ukraine.

Key words: constitutional and legal status, constitutional and legal status of judges, legal status of judges, court, judge.